

Karolina Gajda

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0003-1275-9623>

karolina_gajda@wp.pl

ŚCIEŻKI BEZDOMNOŚCI MŁODYCH BEZDOMNYCH KRAKOWSKICH

HOMELESSNESS PATHWAYS OF YOUNG CRACOVIAN HOMELESS

DOI: 10.24917/ycee.2020.11.81-87

Abstrakt:

Celem artykułu jest wskazanie nowych kierunków badań nad przyczynami bezdomności, zwłaszcza ludzi młodych. Szczególnie ważne jest pytanie, czy wiedzę o przyczynach tego zjawiska wystarczy powielać czy należy ją rozwijać, oraz rozważania, jaka jest rola edukacji, globalizacji, historii i kultury oraz istniejących systemów (pomocy społecznej, systemu karnego) w ścieżkach bezdomności.

Rozwój wiedzy na temat przyczyn bezdomności nastąpił w Polsce w latach 90. ubiegłego wieku i po roku 2000. Współczesne badania bazują na zgromadzonej wówczas wiedzy, dotyczą głównie osób w zaawansowanym wieku lub dzieci. W artykule poddano analizie przyczyny bezdomności deklarowane przez bezdomnych w zaawansowanym wieku i z długim stażem bezdomności oraz osób do 37 roku życia, z którymi przeprowadzono wywiady. Dane jakościowe uzyskane w ten sposób oraz odniesienie wyników do przemian historycznych i kulturowych pozwoliły na wykrycie pewnych zmian w przyczynach zjawiska.

Słowa kluczowe:

Przyczyny bezdomności, młody bezdomny, bezdomny w zaawansowanym wieku, uzależnienia, uwarunkowania rodzinne.

Abstract:

The purpose of this paper is indicate the new research directions on reasons of homelessness, especially of young people. The most important question is if knowledge of this reasons we can only repeat or should evolve and consider about the role of education, globalization, history and culture and social assistant or penal system for homelessness pathways. Knowledge about causes of homelessness had its development in Poland on 90' last century and shortly after year 2000. Contemporary research based on this knowledge, concern people in advanced age and with long homelessness practice and street children. This paper analyzed reasons of homelessness declared by homelessness people in advanced age and long homelessness practice and declared by interviewed young people, till 37 years old. Obtained qualitative data in reference to history and culture made possible detect changes ins reasons of this phenomenon.

Keywords:

Reasons of homelessness, young homeless person, advanced age homeless person, addiction, family conditions.

Wstęp

W ogólnopolskim badaniu liczby osób bezdomnych (edycja 2017 i 2019) badani podają jako główne przyczyny swojej bezdomności eksmisję

i wymeldowanie, konflikt rodzinny oraz uzależnienia (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2018; Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2019). Deklaracje pokrywają się z przyczynami opisanymi w polskiej literaturze naukowej (*Bezdomność,*

D. Piekut-Brodzka, *Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej*, A. Przymeński). Np. bezdomna młodzież (18–26 lat) objęta badaniami na Mazowszu (Tędziągolska i in., 2015) najczęściej wymienia przyczyny zarówno o podłożu rodzinnym (alkoholizm rodziców, przemoc domowa, niechęć rodziców do finansowego wspierania młodych dorosłych), jak i leżące poza sferą rodzinną: chęć spędzenia czasu z grupą rówieśniczą, intymne związki z bezdomnym partnerem/partnerką, nieotrzymanie mieszkania socjalnego, wyjazd za granicę i wymeldowanie, brak wsparcia w szkole, trudności w utrzymaniu zatrudnienia, brak środków na utrzymanie mieszkania. Czasem młodzi opuszczają dom z ciekawości, buntują się wobec dorosłych, uciekają. Różnice między starszymi i młodszymi pod względem deklarowanych przyczyn bezdomności odsłaniają interesujący obszar badań, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że przytaczane w literaturze przedmiotu dane pochodzą z badań sprzed ok. 15 lat. Większość opracowań powstała przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej (2004) i do strefy Schengen (2007), gdy granice były zamknięte, kraj po transformacji ustrojowej dostosowywał się do nowej rzeczywistości, a pomoc społeczna miała inny charakter (współczesny system opiera się na ustawie z dnia 12 marca 2004). Rzeczywistość społeczna jest dynamiczna, zmieniają się także definicje pojęć. Osoba zwana kiedyś „człowiekiem luźnym” dziś jest „bezdomnym”.

Ankieta używana w ogólnopolskim badaniu liczby osób bezdomnych zawiera katalog przyczyn oparty na obecnym stanie wiedzy. Badana jest cała populacja bezdomnych w Polsce, zdominowana przez osoby powyżej 40 roku życia. Przyczyny podawane przez młodych na Mazowszu wychodzą poza wspomniany katalog, ale badaniami objęto także osoby, które bezdomność traktują przejściowo, jako styl życia, zabawę. Pracują, wynajmują mieszkania. Postawiłam pytanie, które może wytyczyć nowy kierunek badań nad przyczynami bezdomności oraz służyć celom praktycznym związanym z profilaktyką i interwencją socjalną: czy i w jakim zakresie różnią się przyczyny bezdomności osób młodych i tych

w zaawansowanym wieku? Proponowane kategorie mogą tracić na aktualności, biorąc pod uwagę nieustanne wchodzenie w bezdomność nowych osób, młodych i starszych. Celem artykułu jest nie tyle odpowiedź na postawione pytanie, ile wskazanie możliwych kierunków badań nad czynnikami i procesami warunkującymi wchodzenie w bezdomność, szczególnie młodych ludzi (20–40 lat, era wczesnej dorosłości wg D. J. Levinsona; za: Miś, 2000).

W pierwszej części artykułu omawiam skalę bezdomności w Polsce i przybliżam katalog przyczyn zjawiska w celu nakreślenia rangi problemu i lepszego poznania jego uwarunkowań. Druga poświęcona jest przeprowadzonym z osobami bezdomnymi rozmowom, których celem było poznanie ścieżek bezdomności młodych ludzi. W zakończeniu zapoznaję czytelnika z postacią młodego włóczęgi Hucka Finna, bohaterem powieści Marka Twaina, i odpowiadam na pytanie, w jakim stopniu jego ścieżka bezdomności różniła się od historii moich rozmówców.

Skala i przyczyny bezdomności

Bezdomność to „sytuacja osób lub rodzin, które w danym czasie nie mają i własnym staraniem nie mogą zapewnić sobie takiego schronienia, które mogłyby uważać za swoje i które spełniałoby minimalne warunki, pozwalające uznać je za pomieszczenie mieszkalne” (Przymeński, 2001, s. 29). Z inicjatywy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, od 2009 roku co dwa lata prowadzone są badania liczby osób bezdomnych w Polsce. Badanie, poza liczeniem populacji osób bezdomnych, ma również na celu zebranie danych socjodemograficznych (np. na temat płci, wieku, miejsca pobytu, stanu cywilnego, przyczyn bezdomności i czasu jej trwania). Na podstawie jego wyników opracowałam tabelę zawierającą dane o liczbie i wieku osób bezdomnych w poszczególnych latach (zob. tab. 1). W 2009 roku policzono jedynie miejsca przyznane w placówkach czasowego pobytu.

Bazując na wynikach badań, można stwierdzić, że liczba osób bezdomnych w Polsce od 2015 roku spada, w Krakowie jednak liczba ta waha się, nie da się zaobserwować tendencji spadkowej. Bezdomni to głównie osoby w przedziale wiekowym od 40 do 60 lat, są też bezdomne dzieci i młodzież.

Co prowadzi do bezdomności? W polskiej literaturze w opisie przyczyn widoczna jest dychotomia: dzieli się je na przyczyny społeczne i przyczyny jednostkowe. Opierając się na pracy M. Dębskiego (Dębski, 2010), do pierwszej grupy zaliczyłam sferę mieszkaniową (np. brak tanich mieszkań i lokali socjalnych), prawną (np. eksmisje bez prawa do lokalu socjalnego), instytucjonalną (np. niewydolność systemu pomocy społecznej, instytucji opiekuńczych i resocjalizacyjnych, służby zdrowia), polityczno-ekonomiczną (niewydolna polityka społeczna, transformacja ustrojowa, zła sytuacja ekonomiczna kraju), zawodową (bezrobocie, niskie zasiłki dla bezrobotnych, brak odpowiednich programów na rynku pracy) oraz ubóstwo. Do drugiej zaliczyłam uzależnienia, przestępczość, pobyt w zakładach karnych, przemoc w rodzinie, konflikty, trwały rozpad więzi rodzinnych, osamotnienie, odrzucenie, brak opieki i oparcia w grupach pierwotnych, nieprawidłową

socjalizację, choroby psychiczne i zaburzenia osobowości. Niektórzy badacze krytykują dychotomię przyczyn bezdomności, argumentując, że zbyt upraszcza rzeczywistość. Szukają w biografach badanych osób schematu łańcucha zdarzeń wiodących ku bezdomności (Stankiewicz, 2002) lub określają poziomy wyizolowania (Oliwa-Ciesielska, 2006). Inni stoją na stanowisku, że wszystkie czynniki wymieniane przez badaczy należy rozpatrywać łącznie, gdyż wzajemnie na siebie wpływają (Pindral, 2010) czy też zaznaczają szczególnie wpływ konkretnych doświadczeń życiowych (Podgórska-Jachnik, 2014). Wśród przyczyn często wymienia się dysfunkcję rodziny oraz uzależnienia (Nowakowska, 2008a, 2008b). M. Pisarska wyodrębniła bezdomność z wyboru: niektóre osoby świadomie odrzucają obowiązujące normy społeczne (1993, za: Pindral, 2010). Istnienie bezdomności z wyboru poddają jednak w wątpliwość inni badacze (Nózka, 2006). Klasyfikacje przyczyn bezdomności reprodukowane są w różnych opracowaniach i nadal posiadają wartość eksplanacyjną (np. osoby, które w przeszłości utraciły miejsce w hotelu robotniczym, także dziś pozostają bezdomne). Brakuje jednak ich aktualizacji, zwłaszcza w związku ze zmianami społecznej wrażliwości na problem i dynamiką zjawiska.

Tabela 1

Liczba i wiek bezdomnych w Polsce w poszczególnych latach

	2011	2013	2015	2017	2019
Liczba bezdomnych w Polsce	43083	30712	36161	33408	30330
Liczba bezdomnych w Krakowie	912	909	1056	1196	1062
Wiek	dzieci – 4,8% 26-45 l. – 25% 46-65 l. – 51,5%	0-17 l. – 5,2% 18-30 l. – 7,7% 31-40 l. – 13,1% 41-50 l. – 19,6% 51-60 l. – 32,6% 61-70 l. – 17,7% ponad 70 – 4,0%	dzieci – 5,2%	dzieci – 4% (przewaga badanych w wieku 41-60 l.)	0-17 l. – 3,3% 18-25 l. – 2,6% 26-40 l. – 15,6% 41-60 l. – 45,5% ponad 60 – 33%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów MRPiPS

Spotkane osoby i ich historie. Źródła danych empirycznych

Zmierzając do ustalenia odpowiedzi na postawione pytanie, założyłam przeprowadzenie nieustrukturyzowanych wywiadów pogłębianych z 3 osobami do 30 roku życia, z co najmniej dwuletnim stażem bezdomności. Osoby rekrutowałam, sugerując się ich wyglądem, podczas wizyt w krakowskich centrach handlowych, spacerów po mieście i terenach rekreacyjnych. Udział w badaniu był dobrowolny, anonimowy. Po zapoznaniu się z osobą umawiałam spotkanie na kolejny dzień. Trudności, jakie napotkałam, to nieobecność osoby bezdomnej na umówionym spotkaniu, trudności związane z brakiem skupienia rozmówcy na skutek kaca oraz bariera językowa (jeden wywiad przeprowadzony w języku obcym). Z powodu małej liczby spotkanych bezdomnych w wieku poniżej 30 lat podniosłam granicę wieku do lat 40. Do rozmowy zaprosiłam pięć osób przebywających w przestrzeni publicznej. Wywiady przeprowadziłam z trzema:

- Tomek, 37 lat, Polak, bezdomny od 20 lat,
- Iza, 34 lata, Polka, bezdomna od 4 lat,
- Jan, 27 lat, obcokrajowiec z kraju Unii Europejskiej, bezdomny od 2 lat.

Dwóch osób – Konrada (27 lat, bezdomny od 2 lat) oraz Pawła (28 lat, bezdomny od 3) – nie zastałam w miejscu pobytu w umówionym czasie. Osoby badane zamieszkują przestrzenie parakomunalne i miejsca publiczne: altanę, przyczepę kempingową, galerię. Żadna nie pracuje. Badania przeprowadziłam w lutym 2021 roku, w miejscach pobytu osób badanych. Podane imiona nie są prawdziwe.

Badani o wchodzeniu w bezdomność

Prezentację zgromadzonego materiału rozpoczynam od zarysowania sylwetek badanych osób, następnie ich sytuacji rodzinnej, rówieśniczej,

szkolnej i zdrowotnej, życia w bezdomności i marzeń, by na końcu odpowiedzieć na pytanie, czy z opowieści badanych wyłania się coś, co odkrywa przez nami nowe aspekty przyczyn bezdomności. Tomek ma zniszczoną, brudną odzież, czuć od niego wczorajszy alkohol. Twarz i ręce brudne, włosy nieuczesane, kilkunastu zarost. Iza ubrana młodzieżowo, w czystą, ale za małą odzież. Twarz i włosy również czyste, jednak paznokcie zaniedbane. Na twarzy otarcia i siniaki, na rękach blizny, czuć od niej woń wczorajszego alkoholu. Jan ubrany w markową odzież, zniszczoną i brudną. Twarz i ręce czyste, zapach potu i nieumytego ciała. Włosy i zarost przystriżony. Wszyscy badani w dzieciństwie mieszkali na miejskim blokowisku. Iza i Jan mieli własne pokoje, Tomek mieszkał w kawalerce, jego część oddzielona była kotarą. W dzieciństwie wszyscy mieli zwierzęta domowe i zabawki.

Tomek mieszkał z matką i ojczymem. Mama rozwiodła się, gdy był dzieckiem, ojczym wprowadził się po rozwodzie rodziców. Na początku traktował Tomka dobrze, ale „później, jak już dorosłem, to się zaczęło”. Ojczym i matka robili w mieszkaniu imprezy, na które zapraszali znajomych i pili alkohol. Często dochodziło do awantur. „Ja wychodziłem z domu, nie mogłem na to patrzeć”. Ojczym stosował przemoc wobec Tomka i jego matki. „Nie raz w szpitalu wyładowałem”. Wakacji rodzinnych nie było, ale „z mamą zawsze robiliśmy gdzieś wypad za miasto, z mamą miałem dobre relacje”. Rodzina była uboga: „Od mamy w ogóle pieniędzy nie brałem. Ja sam na swoją rękę tegowałem, jakieś prace dorywcze”. Biologiczny ojciec „powiedział, że nie chce mieć takiego syna jak ja, bo się dowiedział, że siedziałem”. Od wielu lat Tomek nie ma kontaktu z ojcem i ojczymem, matka nie żyje. Iza mieszkała z matką i wujkiem, ojca nie знаła. Matka często przebywała w zakładzie karnym, wujek urządził w mieszkaniu imprezy. Podczas jednej z nich nastoletnia Iza została zgwałcona przez kolegę wujka. Trafiła do domu dziecka, potem zamieszkała u babci w centrum miasta. Ten okres

bardzo dobrze wspomina. Ma siostrę, z którą jest w konflikcie, nie wychowywały się razem. Matka zmarła niedawno. Jan mieszkał z matką, ojcem i siostrą w kraju sąsiadującym z Polską. Nie byli skrajnie ubodzy, choć czasem pieniędzy brakowało. Kiedy był dzieckiem, wyjeżdżali na wspólne wakacje. Mama była uczuciowa, ale ojciec „nie-normalny”. Jan często odczuwał złość w stosunku do ojca, zwłaszcza jako dziecko chciał go „drapać i szarpać”. W rodzinie zdarzały się konflikty; dziś Jan nie ma z nią kontaktu od dwóch lat.

Tomek spędzał czas wolny z kolegami, grając na podwórku w piłkę, robiąc wypadki za miasto lub grając w bilard. Miał dziewczynę, dobrych przyjaciół z podwórka (znali się od dziecka). Dobrze wspomina te czasy. Czytał książki, horrory, oglądał komedie i filmy sensacyjne. Jego idolem był Michael Jackson. Jako dziecko wszedł w konflikt z prawem. „No chodzenie po sklepach, pożyczanie sobie rzeczy z tych sklepów, których w domu czasami brakowało, tak se chodziłem, se kradłem, jak to się mówi”. Iza jako nastolatka miała znajomych nadużywających alkoholu i używających środków wziewnych. Wraz z nimi zaczęła się odurzać. Zawsze miała jakiegoś chłopaka. Lubiła czytać książki i robi to do tej pory. Jan miał dziewczynę, alkohol zaczął pić, kiedy miał 13 lat, z kuzynami i kolegami. Lubił czytać książki i oglądać filmy, głównie science fiction. W kraju swojego pochodzenia ma przyjaciół z dzieciństwa, choć nie utrzymuje z nimi kontaktu.

Pierwszą reakcją Tomka na pytanie o szkołę było „o Boże”. Dodał: „Ze szkołą to było ciężko trochę. Fizyka, chemia, matematyka, to nie dla mnie, no język polski to jeszcze mi szedł, z wufu to byłem dobry, bieganie, granie jakies takie... w piłkę, w kosza też, hokeja, różne rzeczy. Poza tym co, no nauczycieli nie lubiłem, była tylko jedna, to znaczy wychowawczyni, która mi pomagała, a tak to raczej pały stawiali”. Tomek był gnębiony przez kolegów z klasy i często z tego powodu płakał, zwierzał się także mamie, która kontaktowała się w tej sprawie z wychowawczynią. Potem poszedł do szkoły zawodowej

i ukończył ją, ale nie pracował w zawodzie, gdyż go nie lubi. Iza nie chce rozmawiać o szkole. Miała trudności w nauce z powodu wady słuchu i szybko zakończyła edukację. Jan uczył się dobrze, w zasadzie lubił wszystkie przedmioty, najbardziej matematykę. Lubił się uczyć, nie miał kłopotów z nauczycielami.

Tomek jako dziecko marzył, żeby zostać żołnierzem. Choruje na padaczkę alkoholową, kilka razy korzystał z konsultacji lekarza psychiatry. Do konsultacji namówiła go znajoma, która mu pomagała. Iza ma znaczny niedosłuch. Jest to skutek zaniedbania przez rodzinę, braku leczenia. Okalecza się, ma za sobą cztery próby samobójcze. Jest uzależniona od alkoholu i substancji psychoaktywnych. Ma partnera, ale brakuje jej osoby, której mogłaby się zwierzać, z tego powodu czuje się osamotniona. Jan uważa, że jest złym człowiekiem. „Czuję złość, a za chwilę, na przykład po pół godzinie, czuję się normalnie, potem znów czuję złość, znów czuję się normalnie, znów złość, normalnie i tak w kółko”. „Jako dziecko byłem inny. Miałem taką ścianę w sobie, jakieś problemy z emocjami. Czasem nie wiem, czy mam serce (śmiech)”. Kilkakrotnie odbył konsultacje psychologiczne. „Generalnie chodzi o to, że jak straciłem pracę i byłem sam, wtedy czułem, że moje ciało się ze mną komunikuje, mówi do mnie. Byłem zły, byłem zły na swoje ciało. Czasami nienawidziłem ludzi, chciałem ich krzywdzić, oskarżałem. Siebie też nienawidziłem. Nawet myślałem o zabijaniu, zabiciu siebie”. Uważa, że jest inteligentny, bezdomność jest dla niego poniżająca.

17-letniego Tomka ojczym wyrzucił z domu. „Powiedział, że nie będzie żył z kryminalistą. Jak już poszedłem stamtąd, to już później byłem na ulicy, później jeszcze mieszkałem u znajomej, jakoś tak. Chodziłem do pracy dorywczej, żeby mieć z czego żyć, zacząłem zbierać złom, puszki już od siedemnastego roku życia. Później byłem na Śląsku i wpadłem w złe towarzystwo i potem kryminal”. Z kolegami kradł, pił alkohol. „No jak opuściłem dom, to się wtedy zaczęło picie. Później

trochę przerwy, później znowu, od osiemnastego [roku życia – przyp. red.] to już no prawie do teraz”. Pieć i pół roku spędził w zakładzie karnym, po jego opuszczeniu nie miał gdzie się zatrzymać. „Była ulica. Nie noclegownie i placówki, tylko raczej takie, namiot, ulica”. Winą za swój los obarcza ojczyma. Iza miała własne mieszkanie, przepisane na nią po śmierci babci. Z powodu zarzutu nieumyślnego spowodowania śmierci (na skutek wspólnego odurzania się środkami wzięwymi zmarł chłopak Izy, ona nie pamięta, jak to się stało) trafiła do zakładu karnego. Po wyjściu z więzienia nie miała pracy, mieszkanie było zadłużone. Sprzedała je i kupiła mniejsze. Kolejny raz trafiła do więzienia za działania na szkodę siostry. Z powodu uzależnień ponownie nie znalazła pracy i nie miała pieniędzy na utrzymanie mieszkania, sprzedała je i kupiła altankę na działce. Jan po ukończeniu szkoły średniej wyjechał do pracy w Holandii (zatrudnienie przy utylizacji azbestu i jako pokojowy w hotelu). Tam po kilku latach został zwolniony z powodu picia alkoholu w godzinach pracy. Nie miał pieniędzy na utrzymanie, żył na ulicy. „Długo byłem sam, sam chodziłem, dużo myślałem o życiu, o sensie i znaczeniu życia. Nie tylko zwolnienie z pracy, ale te moje problemy z emocjami też to spowodowały. Pojechałem do Polski”.

Tomek marzy, „żeby wszystkie dokumenty sobie powyrabiać i iść do pracy normalnej, mieć normalną pracę i normalną rodzinę”. Wierzy w realizację tych pragnień: „jest szansa, że się może udać”. Iza: „Nie mam marzeń! A czego bym chciała? Mieć dom, tatę i pogodzić się z siostrą. Chciałabym iść do jakiejś pracy, a to po to, żeby mieć jakąś stabilizację finansową”. Mówiąc o marzeniach i możliwości ich realizacji, płakała. Nie wierzy, że jej życie może się zmienić. Jan: „Wiesz, ja wciąż pracuję nad tym, co chciałbym robić, nie wiem, co chciałbym robić. Myślę, że to nie jest łatwe być normalnym, ale próbuję. Nie chcę być jak ojciec. Chciałbym żyć, nie mówię pracować, tylko żyć. Żebyśmy żyli wszyscy razem, żeby wszystko było dla ludzi i każdy mógł korzystać”.

Z opowieści moich rozmówców wynika, że żaden z nich nie stał się bezdomny z powodu eksmisji, niewydolnej polityki społecznej, złej sytuacji ekonomicznej kraju, transformacji ustrojowej i utraty zakwaterowania w hotelu robotniczym. Nikt nie został bezdomny dla zabawy. Aktualne są przyczyny związane z trudną sytuacją w rodzinie oraz złym stanem zdrowia (somatycznego i psychicznego). Badanie ujawniło jednak nowe okoliczności towarzyszące wchodzeniu w bezdomność, wynikające z pracy za granicą i trudności w jej utrzymaniu, osamotnienia młodych ludzi oraz nieumiejętności szukania pomocy na początku bezdomności.

Zakończenie

Planując spotkania z moimi rozmówcami, miałam przed oczami postać Hucka Finna, bohatera powieści Marka Twaina (*Przygody Tomka Sawyera* i *Przygody Hucka Finna*). Młody włóczęga, syn miejscowego alkoholika żyjący w Ameryce końca XIX wieku to postać fikcyjna, choć uważa się, że posiada rys autobiograficzny. Huck ubiera się w za duże, brudne i postrzępione łachmany. Nie ma domu, śpi w pustych beczkach, na progach, w szałasie, jaskini. Je to, co złapie – ryby, owoce, czasem coś kupi, a czasem ukradnie. Jego rodzice „tłukli się na okrągło”. O matce nic więcej nie wiadomo, natomiast ojciec nie żywi wobec niego uczuć rodzicielskich. Bił syna, w delirium chciał go nawet zabić. Dobrzy ludzie z miasteczka chcieli pomóc chłopcu i odebrać go ojcu, lecz zawiódł system. Huck, kiedy musi robić coś, czego nie chce, ucieka. W sytuacji ograniczenia wolności i narzucenia wymagań czuje się bardzo samotny, jak sam mówi, „prawie miałem ochotę umrzeć”. Ma niskie poczucie wartości, nie wierzy, że ktoś mu pomoże ani że on jest w stanie komuś pomóc. Uważa, że jest nikczemny, podły i zły, że nie umie postępować dobrze. Historia Hucka rozgrywa się ponad 100 lat temu, ale niektóre przyczyny jego bezdomności są aktualne: ubóstwo i uwikłanie rodziny

w przemoc, alkoholizm ojca, brak wykształcenia rodziców. Huck nie jest wolny od uzależnień, pali i żuje tytoń. Również stan odzieży i higieny jego oraz badanych jest podobny. Wszyscy mają też niskie poczucie wartości. Są też różnice – Huck nie utracił domu, ponieważ nigdy go nie miał. Badani mieli domy, zabawki, zwierzęta domowe, jeździli na wakacje. System nie interesował się Finnem, dopiero na skutek przygody został otoczony opieką wdowy. Badani natomiast wzbudzali zainteresowanie systemu edukacji, opieki i pomocy społecznej (niedostateczne), a także systemu karnego (duże). Huck kocha wolność, badani o wolności nie wspominają. Celem włączenia do artykułu opisu postaci Hucka Finna jest zwrócenie uwagi na wpływ historii i kultury na przyczyny bezdomności, na zmieniającą się rolę systemu pomocy społecznej, społeczności lokalnej, globalizacji i edukacji. Pragnę w ten sposób zachęcić do dalszych badań nad zmianami przyczyn bezdomności.

Celem artykułu było rozpoznanie, czy i w jakim zakresie różnią się przyczyny bezdomności młodych i bezdomnych w zaawansowanym wieku, a także wskazanie możliwych kierunków badań nad czynnikami i procesami warunkującymi wchodzenie w bezdomność, szczególnie młodych ludzi. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów można rozpoznać, że zmiany w przyczynach bezdomności wymienionych osób zachodzą, jednak do rzetelnego ich opisu potrzebne są badania na dużej próbie. Ponadto można założyć, że w opisie przyczyn bezdomności, warto mieć na uwadze wpływ przemian kulturowych i historycznych, systemu pomocy społecznej, społeczności lokalnej, edukacji i globalizacji.

Bibliografia

- Dębski, M. (2010). Przyczyny bezdomności i powody pozostawania w niej. Typologie i kwestie sporne. W: M. Dębski (red.), *Problem Bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty* (s. 52–95). Gdańsk: Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2010a). *Bezdomność w Polsce - diagnoza na 31 stycznia 2010 r.* <https://archiwum.mrips.gov.pl/pomoc-spoleczna/bezdomnosc/materialy-informacyjne-na-temat-bezdomnosc/> [dostęp: 12.02.2021].

- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2010b). *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w roku 2010.* <https://archiwum.mrips.gov.pl/pomoc-spoleczna/bezdomnosc/materialy-informacyjne-na-temat-bezdomnosc/> [dostęp: 12.02.2021].
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2013). *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w roku 2012 oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (7/8 luty 2013) i badania socjodemograficznego (Aneks).* <https://archiwum.mrips.gov.pl/pomoc-spoleczna/bezdomnosc/materialy-informacyjne-na-temat-bezdomnosc/> [dostęp: 12.02.2021].
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2015). *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w roku 2014 oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych.* <https://archiwum.mrips.gov.pl/pomoc-spoleczna/bezdomnosc/materialy-informacyjne-na-temat-bezdomnosc/> [dostęp: 12.02.2021].
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2017). *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w roku 2016 oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych.* <https://archiwum.mrips.gov.pl/pomoc-spoleczna/bezdomnosc/materialy-informacyjne-na-temat-bezdomnosc/> [dostęp: 12.02.2021].
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (2018). *Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych – edycja 2017.* <https://www.gov.pl/web/rodzina/ogolnopolskie-badanie-liczby-osob-bezdomnych-i> [dostęp: 12.02.2021].
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (2019). *Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych – edycja 2019.* <https://www.gov.pl/web/rodzina/ogolnopolskie-badanie-liczby-osob-bezdomnych-i> [dostęp: 12.02.2021].
- Miś, L. (2000). Ery i fazy rozwoju w życiu człowieka dorosłego w ujęciu Daniela J. Levinsona. W: P. Socha (red.), *Duchowy rozwój człowieka. Fazy życia, osobowość, wiara, religijność*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Nowakowska, A. (2008a). Problem uzależnienia od alkoholu wśród osób bezdomnych. W: M. Dębski, S. Retowski (red.), *Psychospołeczny profil osób bezdomnych w Trójmieście* (s. 353–370). Gdańsk: Uniwersytet Gdański.
- Nowakowska, A. (2008b). Układ stosunków rodzinnych osób bezdomnych. W: M. Dębski, S. Retowski (red.), *Psychospołeczny profil osób bezdomnych w Trójmieście* (s. 353–370). Gdańsk: Uniwersytet Gdański.
- Nózka, M. (2006). Włóczęgostwo. Zjawisko społeczne i interwencja socjalna. *Zeszyty Pracy Socjalnej, nr 11*. Kraków: Instytut Socjologii UJ.
- Oliwa-Ciesielska, M. (2006). Piętno nieprzypisania. Studium o wyizolowaniu społecznym bezdomnych, *Socjologia, nr 2*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu.
- Piekut-Brodzka, D. (2006). *Bezdomność*. Lublin: KUL.
- Pindral, A. (2010). Wyjaśnienia przyczyn bezdomności w Polsce. W: M. Dębski (red.), *Problem Bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty* (s. 31–51). Gdańsk: Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności.
- Podgórska-Jachnik, D. (2014). *Praca socjalna z osobami bezdomnymi*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Przymerński, A. (2001). *Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Stankiewicz, L. (2002). *Zrozumieć bezdomność*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Tędziągolska, M., Gola, W., Rżanek, K., Woźniakowska, P. (2015). *Problem bezdomności młodzieży i młodych dorosłych w Warszawie. Diagnoza sytuacji*. Warszawa: Stacja.
- Twain, M. (2008). *Przygody Tomka Sawyer*. Kraków: GREG.
- Twain, M. (2009). *Przygody Hucka Finna*. Kraków: GREG.